

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA

DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES

VALSTYBINĖS TEISMO PSICHIATRIJOS TARNYBOS PRIE SVEIKATOS APSAUGOS MINISTERIJOS UTENOS EKSPERTINIAME SKYRIUJE

2021 m. spalio 19 d. Nr. NKP-2021/1-2

Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA

IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2 straipsnio 1 dalį, prie šios konvencijos prisijungusios valstybės yra įsipareigojusios imtis veiksmingų įstatymų leidybos, administracinių, teisminių arba kitų priemonių, kad būtų užkirstas kelias kankinimo veiksams bet kurioje jos jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje ir, pagal šios konvencijos 16 straipsnio 1 dalį, bet kurioje atitinkamos valstybės jurisdikcijai priklausančioje teritorijoje užkirsti kelią kitoms žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ar baudimo veikoms, kurios neprilygsta kankinimui, kai tokias veikas padaro valdžios pareigūnas ar kitas oficialias pareigas einantis asmuo arba kai jos padaromos jam kurstant arba sutinkant ar jo tyliu pritarimu.

Vykdydami nacionalinės kankinimų prevencijos laisvės apribojimo vietose funkcijas pagal Jungtinių Tautų konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriai, vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 3 straipsnio 3 punktu, 19¹ straipsnio 1 ir 2 dalimis bei siekdami užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ar baudimui, nuolat lankosi laisvės apribojimo vietose, kur tikrina, kaip užtikrinamos laisvės apribojimo vietose esančių asmenų žmogaus teisės ir laisvės. Pagal Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 3 dalį, laisvės apribojimo vieta yra bet kuri Lietuvos Respublikos jurisdikcijai

priklausanti ar jos kontroliuojama vieta, kurioje asmenų laisvė yra arba gali būti apribota, vadovaujantis valdžios įstaigos sprendimu ar jai paraginus arba su jos pritarimu ar sutikimu.

Vadovaujantis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 9 punktu, Seimo kontrolieriai turi teisę pavesti Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos (toliau – Įstaiga) valstybės tarnautojams ir kitiems darbuotojams gauti visą informaciją apie elgesį su asmenimis, kurių laisvė apribota, apie jų laikymo sąlygas, taip pat apie tokių asmenų skaičių, apie laisvės apribojimo vietų skaičių ir jų buvimo vietą, nuolat tikrinti, kaip laisvės apribojimo vietose elgiamasi su asmenimis, kurių laisvė apribota, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir visas jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra, apklausti be liudininkų asmenis, kurių laisvė apribota, taip pat bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos.

2. Įstaigos vadovo 2021 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. 11P-41 Įstaigos Žmogaus teisių biuro vedėjui Vytautui Valentinavičiui, patarėjoms Faustai Viktorijai Osičnaitei, Aurelijai Baltikauskaitei ir specialistei Godai Norvaišytei buvo pavesta 2021 m. gegužės 18 dieną atlikti patikrinimą siekiant išsiaiškinti žmogaus teisių padėtį biudžetinės įstaigos Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – VTPT) Utenos ekspertiniame skyriuje (toliau – Utenos ekspertinis skyrius; Skyrius).¹

Patikrinimų metu buvo vertinama: tiriamųjų asmenų supažindinimas su jų teisėmis ir pareigomis, informacijos prieinamumas (šios ataskaitos; toliau – Ataskaita) 3 punktas); teisės pateikti kreipimuisi užtikrinimas ir jų nagrinėjimas (Ataskaitos 4 punktas); suvaržymo priemonių taikymas (Ataskaitos 5 punktas); materialiujų sąlygų tiriamiesiems asmenims užtikrinimas (Ataskaitos 6 punktas); aplinkos pritaikymas asmenims su negalia (Ataskaitos 7 punktas); Utenos rajono policijos komisariato viešosios policijos struktūrinio padalinio (toliau – Apsaugos būrys) veikla, užtikrinant Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugą (Ataskaitos 8 punktas); personalo sudėtis ir darbo organizavimas Utenos ekspertiniame skyriuje (Ataskaitos 9 punktas).

Atliekant patikrinimus buvo bendrauta su Utenos ekspertinio skyriaus viršininko pareigas laikinai einančiu vyresnioju teismo psichiatru ekspertu, vyriausiuoju slaugytoju, sanitarais, tiriamaisiais asmenimis, policijos pareigūnu. Lankantis buvo apžiūrėtos palatos, asmens higienos kambariai, pasivaikščiojimo zona lauke, analizuoti dokumentai (vidaus tvarkos taisyklės, darbuotojų pareigybių aprašymai, darbo grafikai, kiti veiklą reglamentuojantys vidaus dokumentai ir t. t.). Taip pat analizuoti 2021 m. rugpjūčio 16 d. Utenos ekspertinio skyriaus pateikti papildomi dokumentai.

¹ Patikrinimų metu faktinis stacionaro (neskaičiuojant dienos stacionaro) tiriamųjų asmenų skaičius buvo: 1-jame poskyryje – 3 asmenys, 2-jame poskyryje – 5 asmenys.

II. PATIKRINIMŲ METU NUSTATYTOS APLINKYBĖS

3. *Dėl tiriamųjų supažindinimo su jų teisėmis ir pareigomis, informacijos prieinamumo*

3.1. Pagal Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 12 straipsnio 1 dalį, pacientas privalo pasirašytinai susipažinti su jam pateiktomis sveikatos priežiūros įstaigos vidaus tvarkos taisyklėmis, kitais sveikatos priežiūros įstaigos nustatytais dokumentais ir vykdyti juose nurodytas pareigas.

Kaip yra nurodęs Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurių, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau – CPT), svarbu, jog priimant pacientą jam ir jo šeimai būtų duodama brošiūra, kurioje būtų išdėstyta įstaigos dienotvarkė ir paciento teisės. Bet kuriems tokios informacijos suprasti negalintiems pacientams turėtų būti suteikiama atitinkama pagalba ([CPT/Inf (98)12] 53 p.).

Seimo kontrolierius ne kartą yra pažymėjęs², kad asmens sveikatos priežiūros įstaigai kyla pareiga pacientui suteikti visą jam būtiną informaciją apie buvimo įstaigoje tvarką. Asmens sveikatos priežiūros įstaigai privalu imtis priemonių, kad pacientas būtų išsamiai ir jam suprantama kalba supažindintas su vidaus tvarkos taisyklėmis, kitais asmens sveikatos priežiūros įstaigos nustatytais dokumentais. Asmens sveikatos priežiūros įstaigos atsakingi darbuotojai privalo pacientui suprantama kalba išaiškinti jo teises ir pareigas, atsakyti į klausimus, susijusius su kasdienėmis aplinkybėmis būnant toje įstaigoje. Seimo kontrolierius taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad pacientams nėra patogiu informaciją gauti naudojantis informaciniais segtuvais, kadangi jie yra budėtojų postuose ir pacientas kiekvieną kartą turi jų prašyti, be to, šią medžiagą vienu metu gali analizuoti tik vienas pacientas. Seimo kontrolierius yra rekomendavęs įstaigose taikyti tokį informacijos pateikimo pacientams būdą, kuomet informaciniuose stenduose būtų prieinama apibendrinta informacija apie pacientams taikomas teises ir pareigas bei kita aktuali medžiaga, t. y., darbuotojų išgrynintos ir susistemintos esminės pacientų pareigos ir teisės, taip pat vidaus tvarkos taisyklės.

Teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 18 d. įsakymu Nr. V-499 „Dėl teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių darymo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“, 29 punkte numatyta, kad atvykę į

² Seimo kontrolieriaus 2017 m. birželio 15 d. ataskaita Nr. 2017/1-35, 2019 m. balandžio 2 d. ataskaita Nr. NKP-2018/1-1.

ekspertinį skyrių tiriamieji asmenys privalo laikytis VTPT direktoriaus patvirtintų vidaus tvarkos taisyklių, su kuriomis jie supažindinami pasirašytinai.

Valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo nuostatų, patvirtintų Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. 552/395 „Dėl Valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Utenos rajono policijos komisariato viešosios policijos apsaugos būrio, užtikrinančio Valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugą, nuostatų patvirtinimo“ (toliau – Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo nuostatai) 25 punkte taip pat numatyta, kad asmenų, esančių Utenos ekspertiniame skyriuje, teisės ir jų apribojimo galimybės nurodomos šio skyriaus 1-ojo ir 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose VTPT direktoriaus, o Utenos ekspertinio skyriaus viršininkas turi užtikrinti, kad tiriamieji asmenys su jomis būtų supažindinti.

Pagal Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo (suiamtųjų) poskyrio vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2015 m. liepos 23 d. įsakymu Nr. 12P-44 (toliau – Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklės), 27 punktą ir Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Valstybinės teismo psichiatrijos ir tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2015 m. rugsėjo 21 d. įsakymu Nr. 12 P-54 (toliau – Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklės), 22 punktą, tiriamasis asmuo pasirašo, kad yra supažindintas su atvykimo į ekspertinę įstaigą tikslu ir kad sutinka, jog jam bus atlikta stacionarinė teismo psichiatrinė ekspertizė. Jeigu tiriamajam skiriamas gydymas, tiriamasis asmuo savo sutikimą patvirtina pasirašydamas formoje „Sutikimas gydytis“.

Pagal Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 23 punktą ir Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 28 punktą, pamainoje dirbantis psichikos sveikatos slaugytojas pasirašytinai supažindina tiriamąjį asmenį su atitinkamo poskyrio vidaus tvarkos taisyklėmis, dienotvarke, kitomis aktualiomis tame poskyryje taikomomis tvarkomis, taip pat kad poskyrio koridoriuje ir teritorijoje vykdomas vaizdo stebėjimas ir įrašymas.

Vadovaujantis Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 34–36 punktais, Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 38 ir 39

punktais, tiriamieji turi teisę, be kita ko, susipažinti su vidaus tvarkos taisyklėmis, dienotvarke, pašto ar perduodamų siuntinių, piniginių perlaidų priėmimo tvarka bei gauti informaciją apie jų sveikatos būklę, diagnozes ir gydymą, taip pat kitą informaciją apie jį, jei jos pateikimas nėra uždraustas teisės aktais ar pareigūnų nurodymais. Poskyrio darbuotojai privalo užtikrinti, kad ši informacija be tiriamojo asmens ar jo atstovo sutikimo nebūtų paskleista, išskyrus atvejus numatytus įstatymuose, kai šią informaciją privaloma pateikti valstybės institucijoms ar pareigūnams. Teismo psichiatras ekspertas, atliekantis teismo psichiatrinę ekspertizę, privalo informuoti tiriamąjį asmenį apie jo sveikatos sutrikimus, teikiamą sveikatos priežiūrą.

Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Utenos stacionarinio ekspertinio skyriaus veiklos atnaujinimo plano, patvirtinto Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos 2020 m. gegužės 22 d. direktoriaus įsakymu Nr. 12P-29, 2 punkte numatyta užtikrinti, kad prie įėjimo matomoje vietoje būtų patalpinta informacija apie rekomenduojamas profilaktines apsaugos priemones prieš COVID-19 infekciją, rankų dezinfekantas su naudojimosi instrukcija.

3.2. Patikrinimų metu nustatyta:

3.2.1. atvykę tiriamieji supažindinami su atvykimo į Utenos ekspertinį skyrių tikslu, atitinkamo poskyrio vidaus tvarkos taisyklėmis, dienotvarke ir kita su tiriamųjų buvimu Utenos ekspertiniame skyriuje susijusia aktualia informacija. Tiriamiesiems pateikiama pasirašyti forma, kurioje nurodyta, kad jie yra supažindinti su atvykimo į Utenos ekspertinį skyrių tikslu ir kad jie sutinka, jog jiems būtų atlikta stacionarinė teismo psichiatrijos ekspertizė. Taip pat tiriamiesiems pateikiama sutikimo gydytis forma, kurioje savo parašu tiriamieji patvirtina, kad yra informuoti apie jų turimus psichikos sutrikimus, jiems paskirto gydymo tikslą ir trukmę, apie galimybę taikyti kitus metodus, apie galimą pašalinį poveikį ir gydymo rezultatus, kad sutinka, jog jiems būtų atlikti kraujo, šlapimo tyrimai, ir kad šių tyrimų paskyrimo indikacijos jiems yra išaiškintos;

3.2.2. darbuotojų teigimu, lietuviškai nesuprantantiems tiriamiesiems teismas skiria vertėją, kuris lydi tiriamuosius į Utenos ekspertinį skyrių bei tarpininkauja tiriamajam bendraujant su skyriaus darbuotojais. Poskyrių vidaus tvarkos taisyklės yra prieinamos rusų ir anglų kalbomis ir, pagal poreikį, pateikiamos asmenims, nesuprantantiems lietuviškai. Pastebėtina tai, kad patikrinimo metu paskutiniai poskyrių vidaus tvarkos taisyklių pakeitimai, priimti VTPT direktoriaus 2020 m. gegužės 22 d. įsakymu Nr. 12 P-30 „Dėl Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo ir 2-ojo poskyrių vidaus tvarkos taisyklių pakeitimo“, susiję su šalyje paskelbto karantino metu dėl koronaviruso (COVID-19 ligos) plitimo rizikos taikomais saugos reikalavimais, anglų ir rusų kalbomis nebuvo prieinami;

3.2.3. atvykusių tiriamųjų atitinkamas susipažinimo su informacija formas prašoma pasirašyti 1-ojo ir 2-ojo poskyrių priėmimo punktuose po to, kai jiems pateikiamos susipažinti šiuose punktuose laikomos atitinkamo poskyrio vidaus tvarkos taisyklės ir kiti susipažinti paruošti dokumentai. Poskyrių priėmimo punktuose patikrinimo metu buvo laikomos ir, paprašius, parodytos atitinkamo poskyrio vidaus tvarkos taisyklės, tiriamiesiems poskyryje draudžiamų turėti daiktų sąrašas, poskyrio dienotvarkė, poskyrio darbuotojų pareigybių aprašymai, įvadinė gaisrinės saugos instrukcija ir ekstremalių situacijų valdymo aprašas ir informacija, susijusi su darbuotojų darbo funkcijų atlikimu (saugos ir sveikatos instrukcijos, kvalifikacijos kėlimo literatūra ir kt.);

3.2.4. poskyriuose yra pakabintos informacinės lentos, kuriose skelbiama darbuotojams aktuali informacija apie apsaugos nuo koronaviruso infekcijos (COVID-19 ligos) priemonės, jų naudojimo tvarką, veiksmus, kurių turi imtis darbuotojai išaiškėjus šios infekcijos simptomams darbuotojui ar tiriamajam, darbuotojų darbo instrukcijos ir kt. Tačiau poskyriuose nėra informacinių lentų, kuriose būtų skelbiama tiriamiesiems ir jų artimiesiems skirta apibendrinta informacija apie poskyrių vidaus tvarkos taisykles, tiriamųjų teises ir pareigas, žmogaus teises ginančias institucijas, organizacijas ir kt. Poskyriuose nėra dalinami ir informaciniai lankstinukai, brošiūros, atmintinės, informaciniai bukletai, kuriuose būtų nurodyta glausta informacija apie tiriamųjų teises, pareigas, buvimo skyriuje tvarka, bendro pobūdžio informacija apie tai, kaip atpažinti psichikos sutrikimų požymius ir kur kreiptis siekiant gauti psichiatrinę ir psichoterapinę pagalbą, lankytojams aktuali informacija bei rekomendacijos dėl neneštinų tiriamiesiems daiktų. Darbuotojų teigimu, tiriamieji ir jų artimieji su juos dominančia informacija supažindinami žodžiu, o su dominančiais poskyrių vidaus tvarką numatančiais dokumentais jie gali susipažinti atskirų poskyrių postuose (priėmimo punktuose), kuriuose laikomi segtuvai su vidaus dokumentais, kad darbuotojai iškart galėtų juos paduoti prašančiam tokios informacijos asmeniui. Pastebėtina tai, kad tiriamųjų artimiesiems, taip pat nesuimtiems gali būti nepatogu informaciją gauti naudojantis informaciniais segtuvais, kadangi jie yra budėtojų postuose ir asmenys kiekvieną kartą turi jų prašyti, be to, šią medžiagą vienu metu gali analizuoti tik vienas žmogus;

3.2.5. įėjimo į Utenos ekspertinį skyrių durų išorinėje pusėje pakabinta lankytojams skirta informacija dėl suimtų tiriamųjų teisės pasimatyti su kitais asmenimis tvarkos ir pašto, siuntinių, smulkiųjų paketų perdavimo tiriamiesiems tvarkos, įspėjamieji ženklai, kad Utenos ekspertiniame skyriuje draudžiama naudoti mobiliuosius telefonus, vaizdo filmavimo kameras ir fotoaparatus, taip pat naudojimosi rankų dezinfekantu instrukcija;

3.2.6. kai kuriose palatose ant vidinės durų pusės yra pakabinta aktuali atitinkamo poskyrio dienotvarkė, tačiau, darbuotojų teigimu, ne visuomet pavyksta susitarti su ypač neramiais

tiriamaisiais, kad šio dokumento jie nesuplėšytų, tokiais atvejais tiriamieji su dienotvarke supažindinami žodžiu:

3.2.7. Utenos ekspertiniame skyriuje sudarytos galimybės tiriamiesiems visais jiems rūpimais klausimais kreiptis į juos tiriantį teismo psichiatrą ekspertą, socialinį darbuotoją, pamainoje dirbantį asmens psichikos sveikatos slaugytoją. Darbuotojų teigimu, stengiamasi nedelsiant atsakyti į visus tiriamiesiems kilusius klausimus, susijusius su poskyrių vidaus tvarka, dienotvarke, maitinimo organizavimu, paskirtu gydymu, planuojamomis atlikti medicininėmis procedūromis, psichiatrinės ekspertizės atlikimo tvarka ir kt.

3.3. Konstatuotina, kad tiriamųjų ir jų artimųjų supažindinimas su Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo ir 2-ojo poskyrių vidaus tvarkos taisyklėmis, tiriamųjų teisėmis ir pareigomis bei kita aktualia informacija yra užtikrinamas, tačiau šis procesas galėtų būti tobulinamas. Informacijos prieinamumas turėtų būti gerinamas įrengiant tiriamiesiems ir lankytojams skirtus informacinius standus ar kita forma užtikrinant fizinę informacijos prieinamumą taip, kad būtų suprantamai ir aiškiai pateikiama aktuali informacija, taip pat užtikrinant, kad poskyrių vidaus tvarkos taisyklių pakeitimai nedelsiant būtų verčiami į rusų bei anglų kalbas, kad jų aktuali redakcija būtų prieinama lietuviškai nesuprantantiems tiriamiesiems bei jų artimiesiems.

4. Dėl tiriamųjų teisės pateikti kreipimusis užtikrinimo ir jų nagrinėjimo

4.1. Pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 23 straipsnį, pacientas turi teisę šiame straipsnyje nustatyta tvarka pateikti skundą asmens sveikatos priežiūros įstaigai, kurioje, jo manymu, buvo pažeistos jo teisės.

Pagal Lietuvos Respublikos sveikatos priežiūros įstaigų įstatymo 35 straipsnį, Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 81 straipsnį, tai, kaip asmens sveikatos priežiūros specialistai laikosi medicinos etikos reikalavimų, prižiūri asmens sveikatos priežiūros įstaigų medicinos etikos komisijos, kurios sudaromos ir veikia pagal Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus pavyzdinius nuostatus.

Pavyzdinių medicinos etikos komisijų nuostatų, patvirtintų sveikatos apsaugos ministro 1997 m. kovo 21 d. įsakymu Nr. 116³, I ir II skyriuose asmens sveikatos priežiūros įstaigoms rekomenduojama sudaryti tokias medicinos etikos komisijas, kurios stebėtų ir kontroliuotų, kaip laikomasi medicinos etikos reikalavimų, ir padėtų spręsti iškilusias medicinos etikos problemas bei numatyti šių komisijų įgaliojimus, be kita ko, stebėti, kaip įstaigoje laikomasi medicinos etikos

³ Sveikatos apsaugos ministro 1997 m. kovo 21 d. įsakymas Nr. 116 „Dėl pavyzdinių medicinos etikos komisijų nuostatų“.

normų, ir aiškinti jų prasmę bei turinį, priimti ir teikti įstaigos administracijai rekomendacijas medicinos etikos klausimais, sprendžiant iškilusius ginčus, konfliktines situacijas tarp medikų, medikų ir pacientų bei jų artimųjų, dalyvauti įstaigos administracijos darbe sprendžiant etinius klausimus.

CPT yra pažymėjęs, jog efektyvi skundų pateikimo tvarka yra pagrindinė apsaugos nuo netinkamo elgesio su pacientais psichiatrijos įstaigose priemonė. Dėl to turėtų būti nustatyta aiški tvarka, kad pacientai galėtų konkrečiai įvardintam subjektui pateikti oficialius skundus ir konfidencialiai pasimatyti su atitinkamu subjektu už įstaigos ribų ([CPT/Inf (98)12] 53 punktas).

Seimo kontrolierius yra ne kartą pažymėjęs⁴, kad labai svarbu užtikrinti, jog pacientas galėtų drąsiai kreiptis pagalbos į aptarnaujantį personalą, gydytojus ir (arba) administraciją. Tai galima užtikrinti, jei yra sudarytos sąlygos laisvai reikšti savo nuomonę ir visomis priemonėmis bei būdais teikti kreipimusis. Be tradicinių kreipimusi teikimo būdų (pvz., oficialiai raštu), svarbu užtikrinti, kad būtų anonimiškumą garantuojančios raštiškų kreipimusi pateikimo dėžutės, tuomet pacientas visuomet be trikdžių ar baimių būti nubaustas galėtų teikti kreipimusis. Seimo kontrolierius taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad įstaigų nustatytos skundų nagrinėjimo tvarkos turi užtikrinti pakankamai efektyvų skundų pateikimą ir nagrinėjimą, pvz., tvarkoje išsamiai numatant skundo teikėjo teisę atšaukti skundą, gauti informaciją apie skundo nagrinėjimo vietą ir laiką, žodinio skundo pateikimo sąlygas, išsamias skundo nagrinėjimo procedūras, kaip kad nurodant, kas gali nagrinėti skundą, o kas negali jo nagrinėti, kaip vyksta jo nagrinėjimo procedūra, ir kita.

Asmenų prašymų (skundų) nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo VTPT tvarka numatyta Asmenų prašymų (skundų) nagrinėjimo ir jų aptarnavimo Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie Sveikatos apsaugos ministerijos taisyklėse, patvirtintose Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2018 m. spalio 10 d. įsakymu Nr. 12P-41 (toliau – Asmenų prašymų (skundų) nagrinėjimo VTPT taisyklės), kurių 7 punkte nurodyta, kad asmenų prašymai (skundai), pateikti žodžiu, į kuriuos galima atsakyti tą pačią dieną, nepažeidžiant asmens, kuris kreipiasi, kitų asmenų ar VTPT interesų, VTPT neregistruojami, jeigu VTPT direktorius ar jo įgaliotas asmuo nenusprendžia kitaip. Į tokius prašymus (skundus) turi būti atsakoma tą pačią darbo dieną. Jeigu į žodžiu pateiktą asmens prašymą (skundą) negalima atsakyti tą pačią darbo dieną, asmeniui turi būti sudaroma galimybė išdėstyti prašymą (skundą) raštu arba, jeigu VTPT turi galimybę priimti ir fiksuoti bei saugoti prašymo turinį panaudodama garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo ir įrašymo priemones, žodžiu. Pagal Asmenų prašymų (skundų) nagrinėjimo

⁴ Seimo kontrolieriaus 2017 m. birželio 15 d. ataskaita Nr. 2017/1-35. 2019 m. balandžio 2 d. ataskaita Nr. NKP-2018/1-1.

VTPT taisyklių 22 punktą. asmenų prašymai (skundai), pateikti tiesiogiai, atsiųsti paštu ar elektroninėmis priemonėmis, turi būti užregistruojami atitinkamame VTPT dokumentų registre, laikantis Lietuvos vyriausiojo archyvaro išleistų teisės aktų, reglamentuojančių dokumentų valdymą, reikalavimų.

Ginčų ir konfliktų sprendimo Utenos ekspertiniame skyriuje tvarka yra numatyta Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 45–55 punktuose, Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio vidaus tvarkos taisyklių 49–58 punktuose. Vadovaujantis šiomis nuostatomis, esant konfliktinėms situacijoms, tiriamasis asmuo gali kreiptis į jį tyrusį (tiriantį) teismo psichiatrą ekspertą ir (arba) vyresnįjį teismo psichiatrą ekspertą bei Utenos ekspertinio skyriaus viršininką. Skundus tiriamieji asmenys gali pateikti raštu arba žodžiu. Skundą ar prašymą žodžiu gavęs atsakingas asmuo sprendžia jį ir aptaria iš karto, ieškodamas abiem pusėm priimtino sprendimo būdo. Į raštišką kreipimąsi (skundą) privaloma atsakyti per 20 darbo dienų. Jeigu prašymo (skundo) nagrinėjimas susijęs su komisijos sudarymu, posėdžio sušaukimu ar kitomis organizacinėmis priemonėmis, dėl kurių atsakymo pateikimas asmeniui gali užsitęsti ilgiau kaip 20 darbo dienų nuo prašymo (skundo) gavimo, VTPT direktorius ar jo įgaliotas asmuo per 15 darbo dienų nuo prašymo (skundo) gavimo turi teisę pratęsti šį terminą dar iki 10 darbo dienų.

4.2. Patikrinimų metu nustatyta:

4.2.1. darbuotojų teigimu, tiriamieji dažniausiai teikia žodinius kreipimusis, tačiau šie kreipimaisi neregistruojami, tikslus jų kiekis, turinys bei nagrinėjimo eiga nėra žinoma. Darbuotojai patikino, kad į žodinius kreipimusis tiriamiesiems atsakoma tą pačią darbo dieną, nedelsiant. Tačiau, jeigu į žodžiu pateiktą asmens kreipimąsi darbuotojai negali atsakyti tą pačią darbo dieną, tiriamiesiems sudaroma galimybė išdėstyti savo prašymą, skundą raštu;

4.2.2. Utenos ekspertiniame skyriuje vedamas jame gaunamų kreipimųsi registracijos žurnalas „Utenos ekspertinio skyriaus tiriamųjų asmenų pasiūlymų, pareiškimų, skundų registras“. Šiame žurnale kaupiama informacija apie Utenos ekspertiniame skyriuje gaunamus kreipimusis nurodant dokumento gavimo datą, registracijos numerį, dokumento rengėją, kam dokumentas nukreipiamas nagrinėti, dokumento nagrinėjimo terminus ir kt.;

4.2.3. Utenos ekspertinio skyriaus administracijos teigimu, tiriamųjų rašytinių prašymų ir skundų gaunama labai daug, tačiau patikrinimo metu įsitikinta, kad raštu suformuluoti tiriamųjų kreipimaisi skyriuje ne visuomet yra registruojami: 2019 m. užregistruoti 28 tiriamųjų rašytiniai

kreipimaisi, 2020 m. – 5⁵, o nuo 2021 m. pradžios iki patikrinimo dienos registruotas 1 kreipimasis. Kiek iš tiesų tiriamųjų kreipimūsi gauna skyriaus administracija, darbuotojai atsakyti negalėjo;

4.2.4. VTPT direktoriaus 2018 m. sausio 22 d. įsakymu Nr. 12 P-3 „Dėl Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos darbuotojų elgesio kodekso patvirtinimo“ patvirtintas Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos darbuotojų elgesio kodeksas (toliau – Elgesio kodeksas) ir paskirta Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos darbuotojų etikos komisija (toliau – Etikos komisija).

Etikos kodekse nustatyti pagrindiniai VTPT darbuotojų elgesio principai, kurių jie privalo laikytis darbo metu, įskaitant pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo ir nešališkumo, nesavanaudiškumo, tarnavimo visuomenės interesams ir nepiktnaudžiavimo pareigomis principus, reiškiančius, be kita ko, ir tai, kad darbuotojai turi gerbti žmogų, jo teises ir laisves, tinkamai, rūpestingai, kvalifikuotai ir atsakingai atlikti savo pareigas, su žmonėmis bendrauti geranoriškai ir pakančiai, nepaisant jų asmens savybių, susidūrus su skirtingais asmenų reikalavimais, nedaryti nepagrįstų išimčių, interesų konfliktus spręsti atsižvelgus į viešuosius interesus.

Vadovaujantis Etikos kodeksu, Etikos komisija nagrinėja informaciją apie VTPT darbuotojų galimus pažeidimus, nustato Etikos kodekso pažeidimų prevencines priemones bei konsultuoja darbuotojus Etikos kodekso taikymo praktiniais klausimais. Etikos komisija nagrinėjimo procedūrą pradeda savarankiškai arba gavusi rašytinę informaciją (tarnybinį pranešimą, darbuotojo skundą, visuomenės informavimo priemonių paskelbtą ar kitokią informaciją) apie darbuotojo galimai padarytą Etikos kodekso pažeidimą. Taigi, rašytinę informaciją apie Utenos ekspertinio skyriaus darbuotojo galimai padarytą Etikos kodekso pažeidimą turi teisę pateikti ir tiriamieji bei jų artimieji.

Pastebėtina tai, kad Utenos ekspertinio skyriaus poskyrių vidaus tvarkos taisyklėse nėra nuostatų dėl galimybės tiriamiesiems ir jų artimiesiems skyriaus darbuotojų etikos klausimais kreiptis į Etikos komisiją. Be to, patikrinimo metu poskyriuose prieinamos informacijos apie Etikos kodeksą ir Etikos komisijos įgaliojimus nebuvo, todėl manytina, kad tiriamieji ir jų artimieji apie galimybes kreiptis į Etikos komisiją dėl darbuotojų galimai padarytų žmogaus teisių ir kitų tarnybinės etikos pažeidimų nežino;

⁵ VTPT darbuotojai patikslino, kad 2020 m. dėl galimai netinkamų Utenos ekspertinio skyriaus administracijos veiksmų iš viso buvo gauti 4 skundai, jie išnagrinėti teisės aktuose nustatytais terminais, pažeidimų nustatyta nebuvo, o atsakymų į šiuos skundus pareiškėjai nustatyta tvarka neskundė.

4.2.5. Utenos ekspertinio skyriaus poskyrių informaciniuose stenduose nėra viešinama kreipimūsi (žodinių, rašytinių) pateikimo tvarka, juose nėra informacijos ir apie tai, kad dėl galimo netinkamo darbuotojų elgesio tiriamieji gali kreiptis į Etikos komisiją, nėra informacijos apie kitas suimtųjų, pacientų, tiriamųjų teises ginančias organizacijas, nacionalinę kankinimų prevencijos (žmogaus teisių) instituciją (žr. šios ataskaitos 6 punktą);

4.2.6. Utenos ekspertiniame skyriuje anoniminių kreipimūsi pateikimo galimybė nesudaryta, anoniminių kreipimūsi dėžutės neįrengtos. Utenos ekspertinio skyriaus 2-jame poskyryje šalia slaugytojų posto yra laikomas žurnalas (knyga), kuriame tiriamieji gali išreikšti savo padėkas poskyrio personalui. Patikrinimo metu neigiamų atsiliepimų apie darbuotojų elgesį, galimai pažeistas teises ar poskyryje patirtus kitokius neigiamus išgyvenimus šiame žurnaluose nebuvo. Svarstyta, ar norint palikti atsiliepimą žurnale, kuris padėtas vietoje, kurioje nuolat budi poskyrio darbuotojai, būtų užtikrintas jį pildančio asmens anonimiškumas.

4.3. Konstatuotina, kad Skyriuje tiriamiesiems ir jų artimiesiems trūksta fiziškai prieinamos informacijos apie Skyriuje galiojančią rašytinių kreipimūsi pateikimo tvarką, taip pat apie Tarnyboje sudarytą Etikos komisiją bei jos funkcijas, poskyriuose nėra tinkamai užtikrinama anoniminio kreipimosi pateikimo galimybė, ne visi tiriamųjų kreipimaisi yra registruojami atitinkamame dokumentų registre, laikantis Lietuvos vyriausiojo archyvaro išleistų teisės aktų, reglamentuojančių dokumentų valdymą, reikalavimų, todėl tiriamųjų teisės pateikti kreipimūsis realizavimo ir šių kreipimūsi nagrinėjimo Utenos ekspertiniame skyriuje tvarka tobulintina.

5. Dėl fizinio suvaržymo priemonių taikymo

5.1. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 5 straipsnyje įtvirtinta pamatinė nuostata, jog niekas negali būti kankinamas arba patirti žiaurų, nežmonišką ar žeminantį jo orumą elgesį arba būti taip baudžiamas. Ši nuostata vėliau buvo pakartota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje bei Konvencijoje prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą.

Pagal Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 12 straipsnį, valstybės, šio pakto šalys, pripažįsta kiekvieno žmogaus teisę turėti kuo geriausią fizinę ir psichinę sveikatą. Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komitetas yra pažymėjęs⁶, jog valstybės, šio pakto šalys, yra įsipareigojusios užtikrinti lygias jų jurisdikcijoje esančių asmenų galimybes gauti

⁶ Jungtinių Tautų Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių komiteto Bendrasis komentaras Nr. 14 „Teisė į aukščiausią prieinamą sveikatos standartą“, 22-oji sesija, 2000 [U. N. Doc. E/C.12/2000/4 (2000)], prieinama per: <https://undocs.org/en/E/C.12/2000/4>.

sveikatos priežiūros paslaugas. Priemonės, kurių valstybės imasi šiam įsipareigojimui visiškai įgyvendinti, turi apimti, be kita ko, sveikatos paslaugų prieinamumo ir jų kokybės užtikrinimą.

CPT 2017 m. kovo 17 d. patikslintuose standartuose dėl suvaržymo priemonių naudojimo [CPT/Inf (2017)6], taip pat kitose šio komiteto ataskaitose ([CPT/Inf (98) 12] 47–50 p., [CPT/Inf (2006) 35] 44–45, 49–50, 52 p.) yra patvirtintos žmogaus teisių užtikrinimo principais paremtos fizinio suvaržymo priemonių taikymo laisvės apribojimo vietose gairės (proceso eiga, personalo pasirengimas, atvejų registravimas, tvarkos reglamentavimas vidaus dokumentuose ir pan.).

Pagal Lietuvos Respublikos psichikos sveikatos priežiūros įstatymo (toliau – PSPĮ) 3 straipsnyje įtvirtintą paciento teisių apsaugos principą, asmens psichikos sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tokiomis sąlygomis, kuriomis *mažiausiai* varžomos pacientų galimybės įgyvendinti savo teises ir tenkinti savo poreikius. Vadovaujantis PSPĮ 9 straipsnio 3 dalimi, PSPĮ įtvirtintos hospitalizuoto paciento teisės gali būti ribojamos, jeigu kyla reali grėsmė, kad jis savo veiksmais gali padaryti esminės žalos savo ir (ar) aplinkinių sveikatai, gyvybei ir (ar) turtui. Teisių ribojimai turi būti įrašomi į medicinos dokumentus, nurodant jų taikymo trukmę, kuri nustatoma atsižvelgiant į paciento psichikos būklę.

Pagal PSPĮ 9 straipsnio 4 ir 5 dalis, paciento judėjimo laisvė gali būti ribojama taikant fizinio suvaržymo priemones rankomis (žmogaus kūno jėga), specialiomis fizinio suvaržymo priemonėmis ar izoliuojant pacientą atskiroje patalpoje, jeigu kitos priemonės neveiksmingos ar neprieinamos ir yra bent vienas iš šių pagrindų: 1) siekiant apsaugoti pacientą nuo galimos žalos savo sveikatai ar gyvybei; 2) siekiant apsaugoti asmens sveikatos priežiūros įstaigos personalą, kitus pacientus ir kitus asmenis nuo paciento galimos padaryti žalos jų sveikatai, gyvybei ir (ar) turtui, taip pat nuo galimos padaryti žalos asmens sveikatos priežiūros įstaigos turtui ir kai pacientas yra hospitalizuotas arba jam teikiama būtinoji pagalba. Teisę skirti fizinio suvaržymo priemones turi tik gydytojas psichiatras (arba gydytojas vaikų ir paauglių psichiatras; toliau – gydytojas psichiatras), išskyrus atvejus, kai fizinio suvaržymo priemonės būtina taikyti nedelsiant – šiuo atveju sprendimą taikyti fizinio suvaržymo priemones gali priimti psichikos sveikatos slaugytojas ar greitosios medicinos pagalbos asmens sveikatos priežiūros specialistas, kol atvyks gydytojas psichiatras arba pacientas bus pristatytas į psichikos sveikatos priežiūros įstaigą, kad gydytojas psichiatras įvertintų jo psichikos būklę. Fizinio suvaržymo priemonių taikymo metu turi būti periodiškai, ne rečiau kaip kas 1,5 valandos, vertinamas jų taikymo būtinumas. Nustačius, kad nebėra numatytų fizinio suvaržymo priemonių taikymo pagrindų, jų taikymas turi būti nutraukiamas. Į paciento medicinos dokumentus turi būti įrašoma apie jo psichikos būklę, iš kurios nuspręsta, kad yra numatytas pagrindas taikyti fizinio suvaržymo priemones, taip pat taikomas fizinio suvaržymo priemones ir jų taikymo trukmę. Fizinio suvaržymo priemonės taikomos sveikatos apsaugos ministro nustatyta tvarka.

Fizinio suvaržymo priemonių taikymo psichikos ir elgesio sutrikimų turintiems pacientams ir fizinio suvaržymo priemonių taikymo stebėsenos (monitoringo) tvarkos apraše, patvirtintame sveikatos apsaugos ministro 2019 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. V-643 „Dėl fizinio suvaržymo priemonių taikymo psichikos ir elgesio sutrikimų turintiems pacientams ir fizinio suvaržymo priemonių taikymo stebėsenos (monitoringo) tvarkos aprašo patvirtinimo“ (toliau – FSPTA), nustatyta pirmiau minėtų fizinio suvaržymo priemonių – rankomis (žmogaus kūno jėga), specialiomis fizinio suvaržymo priemonėmis ar izoliuojant pacientą atskiroje patalpoje – taikymo pacientams ir fizinio suvaržymo priemonių taikymo stebėsenos (monitoringo) tvarka.

FSPTA 3 punktas numato įpareigojimą specialistams prieš taikant fizinio suvaržymo priemones išnaudoti kitas prieinamas priemones (žodiniai metodai ir kt.). Pagal FSPTA 5 ir 6 punktus, fizinio suvaržymo priemones skiria gydytojas psichiatras, o paskyrus fizinio suvaržymo priemones, jų taikymo metu psichikos sveikatos slaugytojas stebi paciento būklę ir pildo *paciento, kuriam taikomos fizinio suvaržymo priemonės, sveikatos būklės stebėjimo lapą*. FSPTA 7 punkte numatyta, kad, kai gydytojo psichiatro nėra, esant pirmiau minėtiems pagrindams šias priemones gali taikyti psichikos sveikatos slaugytojas, tačiau tuomet jis nedelsiant apie tai privalo informuoti gydytoją psichiatrą. Pagal FSPTA 12 ir 13 punktus, fiziniam paciento suvaržymui galima naudoti tik specialiai tam skirtas priemones, turinčias jų paskirtį ir saugumą pagrindžiančius dokumentus, o taikant specialias fizinio suvaržymo priemones turi būti siekiama išvengti paciento sužalojimo ir fizinio skausmo sukėlimo pacientui.

Pagal Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo nuostatų 34 punktą, dėl tiriamojo, kuris ne dėl psichikos būklės pablogėjimo pažeidinėja vidaus tvarkos taisyklėse nustatytą režimą, turi būti kreipiamasi į ekspertizę skyrusį pareigūną dėl kardamosios priemonės pakeitimo ar jo teisių apribojimo. Jei tiriamojo veiksmai tokiu atveju sukelia pavojų aplinkiniams, jam apsaugos darbuotojai gali taikyti nustatytas pareiginėse nuostatose prievartos priemones. Kiekvienu atveju apie prievartinių priemonių taikymą asmeniui turi būti pažymima jo medicininiuose dokumentuose, nurodant šių priemonių taikymo motyvus. Dėl priverstinių priemonių taikymo turi būti rašomas aktas, kuris siunčiamas ekspertizę skyrusiam pareigūnui.

5.2. Patikrinimo metu nustatyta:

5.2.1. Utenos ekspertiniame skyriuje fizinio suvaržymo priemonės taikomos vadovaujantis Specialiųjų fizinio suvaržymo priemonių naudojimo Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertiniame skyriuje taisyklėmis, patvirtintomis VTPT direktoriaus 2019 m. liepos 19 d. įsakymu Nr. 12P-24 (toliau – Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklės).

Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklių 1–6, 12–14 ir 19 punktuose numatyta, kad: fizinio suvaržymo priemonės skiriamos, kuomet yra konkrečios numatytos indikacijos, t. y. kai gresia pavojus paties tiriamojo asmens ar aplinkinių sveikatai ar gyvybei; fizinio suvaržymo priemonės skiria teismo psichiatras ekspertas, o jei jo nėra, psichikos sveikatos slaugytoja, gavusi žodinį teismo psichiatro eksperto nurodymą, kol atvyks teismo psichiatras ekspertas; teismo psichiatras ekspertas, skirdamas tiriamajam asmeniui fizinio suvaržymo priemonės, suprantamai paaiškina, kodėl, kokia ir kuriam laikui fizinio suvaržymo priemonė jam taikoma bei kokios galimos komplikacijos; taikant fizinio suvaržymo priemonės pasirūpinama, kad toje palatoje tiriamasis būtų vienas ar būtų pastatyta širma; fizinio suvaržymo metu tiriamąjį asmenį nuolat stebi ir vertina tiriamojo elgesį sanitaras; paskyrus specialias fizinio suvaržymo priemonės, teismo psichiatras ekspertas ne rečiau kaip kas 1,5 val. vertina taikomų fizinio suvaržymo priemonių būtinumą, o psichikos sveikatos slaugytoja stebi tiriamąjį asmenį ir ne rečiau kaip kas 0,5 val. įvertina tiriamojo asmens sveikatos būklę; teismo psichiatras ekspertas pildo tiriamojo asmens, kuriam taikomos fizinio suvaržymo priemonės, stebėjimo lapą, o psichikos sveikatos slaugytoja vertina tiriamojo asmens sveikatos būklę ir pildo to asmens, kuriam taikomos fizinio suvaržymo priemonės, *sveikatos būklės stebėjimo lapą*.

Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklėse nėra numatyta, jog prieš taikant fizinio suvaržymo priemonės turi būti išnaudotos kitos, t. y. švelnesnės, priemonės (žodiniai metodai ir kt.);

5.2.2. remiantis Utenos ekspertinio skyriaus Asmens sveikatos priežiūros įstaigoje taikytų fizinio suvaržymo priemonių ataskaitos duomenimis, 2020 m. tiriamųjų asmenų fizinis suvaržymas Utenos ekspertiniame skyriuje nebuvo taikytas. Utenos ekspertiniame skyriuje 2021 m. fizinio suvaržymo priemonės buvo taikytos vieną kartą, tai, Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio Fizinio suvaržymo priemonių registracijos žurnalo duomenimis, truko 7 minutes;

5.2.3. abiejuose Utenos ekspertinio skyriaus poskyriuose yra po vieną lovą, tinkamą asmenų fiksavimui;

5.2.4. Utenos ekspertinio skyriaus patalpose, kuriose taikomos suvaržymo priemonės, yra užtikrintas tinkamas apšvietimas, šildymas bei ventiliavimas. Vis dėlto šiose patalpose nėra užtikrinama saugi aplinka, baldai ir daiktai nėra pritvirtinti, turi aštrių kampų ir kitų detalių, todėl kyla rizika tiriamiesiems susižeisti arba sužeisti kitus. Darbuotojų teigimu, pasitaiko atvejų, kai sujaudintas gyventojas į darbuotojus mėto daiktus, baldus;

5.2.5. patalpose, kuriose taikomos suvaržymo priemonės, nėra laikrodžio, tad tiriamieji, kuriems taikomos fiksavimo priemonės, neturi galimybės sekti laiką, kad žinotų, kiek trunka jų suvaržymas;

5.2.6. abiejuose Utenos ekspertiniame skyriaus poskyriuose darbuotojai vykdo tiriamųjų, kuriems taikomos fizinio suvaržymo priemonės, stebėjimą per langelius, esančius palatų duryse (Utenos ekspertinio skyriaus 2-ajame poskyryje langeliai yra ir šalia durų);

5.2.7. Utenos ekspertinio skyriaus 2-ajame poskyryje fizinio suvaržymo priemonės tiriamiesiems taikomos daugiavietėje palatoje, be to, kiti asmenys fiksuotą tiriamąjį gali matyti pro palatos durų langelį;

5.2.8. Utenos ekspertiniame skyriuje naudojamos specialios fiksavimo priemonės – juosmens, rankų bei kojų fiksavimo diržai, skirti saugiai suvaržyti neramaus, sujaudinto asmens liemenį ir galūnes. Pagal Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklių 10 punktą, tiriamojo asmens fiziniam suvaržymui Utenos ekspertiniame skyriuje taip pat naudojami odiniai diržai arba SALVAFIX suveržimo (sutvirtinimo) sistema su magnetiniu užraktu, tačiau patikrinimo metu nustatyta, kad Utenos ekspertiniame skyriuje nebuvo odinių diržų paskirtį ir saugumą pagrindžiančių dokumentų, taigi Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklėse numatyti įvardyti odiniai diržai neatitinka FSPTA nuostatų. Darbuotojų teigimu, odiniai diržai naudojami stambesniems pacientams, kuriems specialios fiksavimo priemonės galimai būtų per mažos;

5.2.9. fizinio suvaržymo priemonių taikymo faktas registruojamas Fizinio suvaržymo priemonių registravimo žurnaluose, esančiuose kiekviename iš Utenos ekspertinio skyriaus poskyrių. Žurnale nurodomas fizinio suvaržymo priemonės kodas, paciento amžius, lytis, priemonės taikymo data, trukmė, paciento diagnozė, taip pat tai, ar asmeniui buvo taikyta priverstinė hospitalizacija, ar asmuo patyrė sužalojimų fizinio suvaržymo priemonės taikymo metu bei kas priėmė sprendimą taikyti priemonę kiekvienu konkrečiu atveju (pasirašytinai). Taip pat pildomas *Paciento, kuriam taikomos fizinio suvaržymo priemonės, stebėjimo lapas* bei *Paciento, kuriam taikomos fizinio suvaržymo priemonės, sveikatos būklės stebėjimo lapas*. Šie dokumentai atitinka FSPTA prieduose pateiktas formas;

5.2.10. Utenos ekspertinio skyriaus poskyrių sanitarų pareigybės aprašymuose įtvirtintas reikalavimas į šias pareigas priimamiems asmenims turėti specialių žinių apie agresyvaus ir smurtinio elgesio profesionalų valdymą bei būti įgijus dalyvavimo atitinkamuose mokymuose pažymėjimą. Utenos ekspertinio skyriaus administracijos pateiktais duomenimis, 2020–2021 metais dėl epidemiologinės situacijos mokymuose fizinio suvaržymo priemonių taikymo ir / ar agresyvaus elgesio valdymo temomis nedalyvavo. 2018 m. vienuolika (11) Utenos ekspertinio skyriaus darbuotojų dalyvavo 16 akademinių valandų mokymuose tema „Agresyvaus ir smurtinio elgesio profesionalus valdymas taikant teorinius ir praktinius (bendravimo, fizinės kontrolės) metodus“.

5.3. Konstatuotina, kad, nors Utenos ekspertiniame skyriuje stengiamasi laikytis teisės aktuose numatytų fizinio suvaržymo priemonių naudojimo reikalavimų, tačiau Fizinio suvaržymo

priemonių naudojimo taisyklės turėtų būti tobulintinos pagal galiojančių teisės aktų nuostatas, be kita ko, numatant ir pareigą prieš taikant fizinio suvaržymo priemones išnaudoti kitas, švelnesnes, priemones (žodiniai metodai ir kt.); naudojami odiniai diržai neatitinka teisės aktuose nustatytų reikalavimų, patalpose, kuriose taikomos suvaržymo priemonės, nėra užtikrinama saugi aplinka, neužtikrinamas tiriamųjų, kuriems taikomos fizinio suvaržymo priemonės, privatumas, 2020–2021 metais neskirtas dėmesys darbuotojų kvalifikacijos tobulinimui karantino ribojimus atitinkančiu nuotoliniu būdu, o tai sukuria prielaidas kilti situacijoms, kurios priskiriamos nežmoniško ir žeminančio elgesio kategorijai.

6. Dėl materialių sąlygų tiriamiesiems asmenims užtikrinimo

6.1. CPT savo ataskaitoje⁷ yra pažymėjęs, kad nepakankamas gyvenimo sąlygų ir gydymo užtikrinimas gali sudaryti prielaidas situacijoms, kurios priskiriamos nežmoniško ir žeminančio elgesio kategorijai, todėl turi būti siekiama pacientams pasiūlyti tokias materialines sąlygas ir slaugymo priežiūrą, kurios užtikrintų visų pacientų lygybės principą ir būtų palankios jų gydymui ir gerovei; terapinis gydymas ir slaugymo priežiūra, kuri yra suteikiama priverstinai psichiatrinėse ligoninėse gydomiems pacientams, turėtų būti adekvati tai, kurią gauna savo noru besigydantys pacientai ([CPT Inf (98)12] 32 p.). Pacientų gydymo ir gyvenimo sąlygų kokybė tam tikra apimtimi neišvengiamai priklauso nuo turimų išteklių; esant dideliems ekonominiams sunkumams, gali tekti laikinai atsisakyti kai kurių dalykų, tačiau visada turi būti užtikrinamos elementarios gyvenimo sąlygos: maistas, šildymas, rūbai ir tinkamas gydymas ([CPT Inf (98)12] 33 p.).

CPT ataskaitos [CPT Inf (98)12] 34 punkte nurodyta, kad, siekiant sukurti teigiamą terapinę aplinką, kiekvienam pacientui turėtų būti skiriama pakankama gyvenamoji erdvė, tinkamas apšvietimas, šildymas ir vėdinimas; be to, gydymo įstaigos patalpos turėtų būti tinkamai suremontuotos ir atitikti joms keliamus higienos reikalavimus. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas pacientų kambarių ir poilsio zonų apdailai. Pageidautina, kad pacientai būtų aprūpinti staleliais prie lovos ir rūbų spintomis; be to, jiems turėtų būti leidžiama laikyti tam tikrus asmeninius daiktus (fotografijas, knygas ir t. t.). Taip pat labai svarbu gydomiems asmenims užtikrinti tam tikrą privačią rakinamą erdvę, kurioje jie galėtų laikyti savo asmeninius daiktus; neturint šios galimybės, gali būti neigiamai paveiktas paciento saugumo ir autonomiškumo pojūtis. Patalpose, kur yra sanitariniai įrenginiai, pacientams turėtų būti užtikrintas bent minimalus privatumas. Be to, CPT pastebi, kad neigiamai turėtų būtų vertinamos situacijos, kuomet pacientai visą dieną vilki ligoninės

⁷ Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą ataskaita (Nr. CPT/Inf (98)12) „Priverstinis apgyvendinimas psichiatrijos įstaigose“. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16806cd43e>.

pižamas. CPT pažymėjo, kad tokia tvarka neprisideda prie asmenybės ir savigarbos jausmo stiprinimo, o drabužių individualizavimas turėtų būti terapinio proceso dalis. Pagal CPT ataskaitos [CPT Inf (98)12] 36 punktą, psichiatrinėse ligoninėse turėtų būti atsisakyta daugiaviečių miegamųjų patalpų, nes tokios patalpos neatitinka šiuolaikinės psichiatrijos normų. Apgyvendinimas mažomis grupėmis yra vienas svarbiausių faktorių, siekiant išsaugoti arba atkurti asmens orumo jausmą, kartu tai yra svarbiausias psichologinės ir socialinės pacientų reabilitacijos elementas.

Be kita ko, vertinant Utenos ekspertiniame skyriuje tiriamiesiems sudarytas materialines sąlygas, aktualūs ir Skyriaus darbo organizavimo nuostatai, kuriuose yra numatytas asmenų materialinio aprūpinimo organizavimas. Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo nuostatų 28–31 punktuose nurodyta, kad asmenims Skyriuje turi būti suteikta galimybė naudotis tualetu ir sudarytos nežeminančios žmogaus garbės ir orumo sąlygos; ne rečiau kaip kartą per savaitę asmenims turi būti suteikta galimybė pasinaudoti dušu. Drabužiai ir patalynė turi būti keičiami ne rečiau kaip 1 kartą per 10 dienų, taip pat asmenys, esantys Utenos ekspertiniame skyriuje, 3 kartus per dieną nemokamai maitinami pagal fiziologines mitybos normas (maitinimo intervalai, išskyrus miegui skirtą laiką, neturi viršyti septynių valandų), taip pat aprūpinami apatiniais ir viršutiniais drabužiais. Asmenys turi teisę naudotis savo drabužiais ir avalyne, taip pat kitais asmeniniais daiktais, jei tai yra leidžiama, taip pat numatoma, kad asmenys, esantys Skyriuje, turi būti aprūpinami minkštuoju inventoriu.

Taip pat reikalinga atkreipti dėmesį, kad Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje yra laikomi asmenys, kuriems yra paskirta kardomoji priemonė – suėmimas, vis dėlto, nors ir nėra atskiro teisės akto, reglamentuojančio tokio tipo įstaigų įrengimui keliamus reikalavimus, Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje laikomiems tiriamiesiems turi būti užtikrinamos ne blogesnės materialinės sąlygos nei tardymo izoliatoriuose arba teritorinių policijos įstaigų areštines. Policijos areštinių įrengimo ir eksploatavimo taisyklėse⁸ yra numatyta, kad sanitarinio mazgo patalpa turi būti atitverta nuo likusio kameros ploto ne žemesne kaip 1,8 m aukščio pertvara. Taip pat vientisos tvirtos konstrukcijos (metalo, betono ar kitos ilgaamžės medžiagos) turi būti prie grindų tvirtinamos vieno aukšto lovos. Kiekvienai policijos areštinėje laikomų asmenų vietai numatomas: čiužinys (rekomenduotini dirbtinė oda aptraukti čiužiniai, kuriuos būtų galima lengvai dezinfekuoti, nenaudojant sudėtingų dezinfekavimo įrenginių), spintelė arba lentyna maisto produktams, knygoms ir kitiems daiktams susidėti kiekvienam asmeniui. Pataisos įstaigų (tardymo izoliatorių) įrengimo ir

⁸ Policijos areštinių įrengimo ir eksploatavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos policijos generalinio komisaro 2020 m. rugsėjo 15 d. įsakymu Nr. 5-V-783 „Dėl Policijos areštinių įrengimo ir eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“.

eksploatavimo taisyklėse⁹ yra numatyta ir tai, kad visi kameroje esantys baldai turėtų būti pritvirtinami prie grindų ar sienų. Be kita ko, Laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kitu inventoriumi normose¹⁰ yra atkreipiamas dėmesys, kad kiekvienoje kameroje turi būti sanitarinis mazgas, praustuvė, metalinė lova (1 vnt. 1 asmeniui), spintelė (1 vnt. ne daugiau kaip 2 asmenims), stalas, suolas arba kėdė (1 sėdima vieta 1 asmeniui), maisto produktų spintelė arba lentyna (1 spintelė ne daugiau kaip 2 asmenims, lentynoje – viena sekcija 1 asmeniui) bei viršutinių drabužių pakaba (ne mažiau kaip 2 kabliukai 1 asmeniui).

6.2. Patikrinimo metu nustatyta:

6.2.1. maisto tiekimas Utenos ekspertiniame skyriuje organizuojamas vadovaujantis patvirtintais 7 dienų valgiaraščiais: (1) sveikų žmonių valgiaraštis; (2) cukriniu diabetu sergančių asmenų valgiaraštis; (3) vegetariškas valgiaraštis, maistą tiriamiems asmenims užtikrinant tris kartus per dieną. Nors ir pastebima, jog Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo nuostatų 27 punkte yra numatyta, kad nėščioms moterims, žindyvėms bei nepilnamečiams asmenims yra sudaromos geresnės gyvenimo ir buities sąlygos, šioms įvardintoms asmenų kategorijoms sudarytų specialių valgiaraščių, užtikrinančių šių asmenų fiziologinius poreikius, nėra;

6.2.2. maistas tiriamiems asmenims yra tiekiamas vienkartinuose induose, valgio metu tiriamiesiems yra suteikiamas vienkartinio naudojimo šaukštas. Utenos ekspertinio skyriaus 2-ojo poskyrio darbuotojų teigimu, tiriamam asmeniui paprašius, yra sudaroma galimybė naudotis šakute bei peiliu, tačiau visi šie vienkartiniai valgymo įrankiai tiriamiesiems iš karto nėra išduodami, todėl tiriamųjų valgymo įgūdžiai nėra puoselėjami bei lavinami;

6.2.3. maistas tiriamiems asmenims yra tiekiamas į palatas, tačiau jose trūksta būtinojo inventoriaus (stalo, kėdžių). Vizito metu buvo nustatyta, kad daugiavietėse palatose asmenims taip pat trūksta spintelių. Tiriamiesiems tenka dalintis viena spintele. Vizitų metu nustatyta, kad tiriamieji yra priversti valgyti sėdėdami ant lovos, indus su maistu valgio metu tokiems asmenims tenka laikyti ant palangės arba spintelių, kurių, kaip minėta, daugiavietėse palatose trūksta;

6.2.4. tiriamieji Utenos ekspertiniame skyriuje gali dėvėti savo drabužius tik tokiu atveju, jeigu jie tvarkingi bei saugūs (neturi užtrauktukų, metalinių sagčių ar kitų pavojingų elementų). Atvykus tiriamiesiems bei įvertinus, kad jų asmeniniai drabužiai nėra tinkami, tokiems asmenims yra išduodamos pižamos. Vis dėlto, darbuotojų teigimu, 1-jame poskyryje laikomų suimtų asmenų

9 Pataisos įstaigų (tardymo izoliatorių) įrengimo ir eksploatavimo taisyklės, patvirtintos Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2020 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. V-389 „Dėl Pataisos įstaigų (tardymo izoliatorių) įrengimo ir eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“.

10 Laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kitu inventoriumi normos, patvirtintos Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2017 m. birželio 7 d. įsakymu Nr. V-245 „Dėl Laisvės atėmimo vietų patalpų aprūpinimo baldais ir kitu inventoriumi normų patvirtinimo“.

visuomet yra paprašoma vilkėti išduodamas pižamas, nepriklausomai nuo jų asmeninių drabužių tinkamumo. Pastebėtina, kad tokia praktika, kuomet tiriamieji asmenys yra verčiami nuolat dėvėti pižamas, neprisideda prie asmenybės ir savigarbos jausmo stiprinimo, drabužių individualizavimas turėtų būti terapinio proceso dalis, suteikianti asmeniui galimybę puoselėti autonomiškumą. Vizito metu susirūpinimą sukėlė ir tai, kad, nepriklausomai nuo sezono bei oro sąlygų, tiriamiesiems yra suteikiamos pižamos, apatiniai drabužiai bei šlepetės; ketindami pasivaikščioti gryname ore, tiriamieji gali pasinaudoti bendro naudojimo striukėmis, tačiau pasivaikščiojimams lauke reikalingi drabužiai, atitinkantys oro sąlygas, nėra suteikiami;

6.2.5. Utenos ekspertiniame skyriuje tiriamųjų drabužiai yra skalbiami vieną kartą per savaitę (trečiadieniais), tačiau išduodami drabužiai nėra priskiriami tiriamiesiems, todėl tiek pižamos, tiek apatiniai drabužiai Skyriuje yra naudojami bendrai, t. y., nėra individualizuojami;

6.2.6. vizito metu taip pat nustatyta, kad tiriamiesiems atvykus į Utenos ekspertinį skyrių nėra išduodamas reikalingų higienos priemonių paketas. Darbuotojų teigimu, konkrečios reikalingos priemonės yra išduodamos tik esant tiriamojo prašymui;

6.2.7. tiriamieji turi galimybę vieną kartą per savaitę (ketvirtadieniais) pasinaudoti dušu. Tiek 1-jame, tiek 2-jame poskyriuose yra įrengta bendra dušo patalpa, dušo patalpos iš vidaus neužsirakina. Taip pat buvo nustatyta, kad 1-ojo poskyrio dušo patalpa yra įrengta praeinamame koridoriuje, dušo patalpos duryse yra įrengtas langas, pro kurį yra matoma visa dušo patalpos ertmė, dušo patalpoje nėra įrengtos užuolaidos ar dušo sienelės, suteikiančios privatumo prausimosi metu;

6.2.8. Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje tiriamųjų (tiek vienvietėse, tiek daugiavietėse) palatose įrengti sanitariniai mazgai (tualetai) neužtikrina tiriamųjų privatumo, sanitariniai mazgai nuo likusio palatos ploto nėra atitverti teisės aktų reikalavimus atitinkančiomis pertvaromis, palatose įrengtų sanitarinių mazgų ertmės pro duryse esančius stebėjimo langelius yra matomos darbuotojams;

6.2.9. vizito metu nustatyta, kad Utenos ekspertiniame skyriuje esančiose palatose trūksta baldų: nėra kėdžių, stalų, drabužių kabyklos. Daugumoje palatų yra tik lovos bei spintelės, daugiavietėse palatose esančių spintelių skaičius neatitinka vienam tiriamajam turinčio atitekti lentynų skaičiaus.

6.2.10. Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio palatose ne visi esantys baldai yra pritvirtinti prie sienų ar grindų, dauguma čiužinių nėra aptraukti neperšlampama medžiaga, kurią būtų lengva dezinfekuoti. Vizitų metu 1-ojo poskyrio palatoje Nr. 4 nebuvo baldų, tiriamojo čiužinys buvo patiestas ant grindų, darbuotojų teigimu, tiriamasis valgio metu maistą pasideda ant palangės, valgo atsistojęs.

6.3. Konstatuotina, kad Utenos ekspertiniame skyriuje tiriamiems asmenims tinkamos materialinės sąlygos nėra užtikrinamos, yra pažeidžiamas tiriamų asmenų orumas bei jų privatumas, todėl susidaro prielaidos kilti situacijoms, kurios priskiriamos nežmoniško ir žeminančio elgesio kategorijai.

7. Dėl aplinkos pritaikymo asmenims su negalia

7.1. Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog valstybės turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumą. Šios konvencijos 9 straipsnio 1 dalies a punkte nustatyta, kad „priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos: a) pastatams [...] ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant [...] būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas; [...]“.

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijų Rec (2009)6 *Dėl senėjimo ir negalios 21 amžiuje* 1.13 papunktyje pabrėžiama, kad gyvenamieji ir visuomeninio naudojimo pastatai bei transporto priemonės turi būti visiškai prieinami ir pritaikyti naudotis žmonėms su negalia taip užtikrinant aukščiausią įmanomą jų autonomijos bei judėjimo laisvės standartą.

Pagal Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 3 straipsnį, asmenys su negalia turi tokias pačias teises kaip ir kiti visuomenės nariai ir turi būti nuolat skatinami būti savarankiški; jiems turi būti sudaromos sąlygos veiklai visose gyvenimo srityse ir galimybė naudotis ištekliais, o teikiant paramą atsižvelgiama į skirtingus asmenų su negalia poreikius. Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 7 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog turi būti užtikrintos lygios asmenų su negalia teisės asmens sveikatos priežiūros srityje, o asmens sveikatos priežiūros paslaugos teikiamos tokio pat lygio ir pagal tą pačią sistemą kaip ir kitiems visuomenės nariams. Pagal šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalį, reikalavimai dėl asmenims su negalia fiziškai tinkamos aplinkos visose gyvenimo srityse įgyvendinami atliekant teritorijų planavimą ir statinių projektavimą bei viešosios paskirties pastatų ir jų infrastruktūros pritaikymą specialiesiems asmenų su negalia poreikiams.

Kaip jau minėta (šios Ataskaitos 6.1 papunktis), Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje laikomiems suimtiems asmenims turi būti užtikrinamos ne blogesnės laikymo sąlygos nei tardymo izoliatoriuose arba teritorinių policijos įstaigų areštinėse. Pagal Pataisos įstaigų (tardymo izoliatorių) įrengimo ir eksploatavimo taisyklių, patvirtintų Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2020 m. gruodžio 21 d. įsakymu Nr. V-389 „Dėl Pataisos įstaigų (tardymo izoliatorių) įrengimo ir eksploatavimo taisyklių patvirtinimo“, 12.11 papunktyje nustatyta, jog kameroje įrengiama priežiūrą vykdančio pareigūno iškvietimo sistema.

CPT standartuose pabrėžiama, kad turėtų būti tinkamai atsižvelgiama į pagyvenusių ir / arba negalią turinčių pacientų poreikius. Pavyzdžiui, tualetai, ant kurių besinaudojantis juo negali atsisėsti, tokiems pacientams yra netinkami. Taip pat turėtų būti tokia pagrindinė ligoninės įranga prie negalintiems iš lovos atsikelti pacientams, kad personalas galėtų užtikrinti reikiamą priežiūrą (įskaitant ir asmens higieną); kitu atveju tai reikštų netinkamas laikymo sąlygas (Aštuntosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (98) 12] 34 p.).

7.2. Patikrinimo metu nustatyta:

7.2.1. *vertinant aplinkos pritaikymą asmenims su negalia:*

7.2.1.1. Utenos ekspertinio skyriaus teritorijoje yra įrengti du pasivaikščiojimo kiemeliai (po vieną kiekviename poskyryje), kuriais gali naudotis tiriamieji asmenys: 2-ojo poskyrio pasivaikščiojimo kiemelyje nutiesti takeliai, tinkami važiuoti neįgaliojo vežimėliu; įrengta asmenims su judėjimo negalia pritaikyta pavėsinė, o 1-ojo poskyrio pasivaikščiojimo kiemelyje nėra nė vieno suoliuko, todėl jis, be kita ko, nėra pritaikytas ir silpnesnės sveikatos asmenims;

7.2.1.2. pagrindinis Utenos ekspertinio skyriaus įėjimas (kuris kartu yra ir įėjimas į 2-ąjį poskyrį), įėjimai į atvykusių suimtųjų asmenų priėmimo bei 1-ojo poskyrio patalpas nėra pritaikyti asmenims, turintiems judėjimo negalią (nėra specialių nuovažų nuo bortelių arba norint patekti į patalpas tenka įveikti stačius laiptus);

7.2.1.3. Utenos ekspertiniame skyriuje esančių įėjimų ir viduje esančių laiptų apatinės ir viršutinės pakopos nėra pritaikytos regos negalią turintiems asmenims [laiptai neturi skirtingo reljefo dangos arba pakopos nėra pažymėtos kontrastingomis linijomis (pvz., specialia geltonos spalvos juoste)];

7.2.1.4. 1-ojo poskyrio tiriamųjų palatos yra įrengtos tiek pirmajame, tiek antrajame aukštuose, šiame pastate nėra nei lifto, nei keltuvo, tačiau dėl darbuotojų trūkumo nuolat naudojamos tik pirmojo aukšto palatos.

2-ajame poskyryje tiriamųjų asmenų palatos yra tik antrame aukšte, todėl visi asmenys, taip pat ir tie, kurie turi judėjimo ir / arba regos negalią, talpinami antrame aukšte. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog pastate, kuriame veikia 2-asis poskyris bei yra administracijos patalpos, taip pat nėra nei lifto, nei keltuvo, todėl judėjimo negalią turinčius asmenis pastate esančiais laiptais į palatas ar kiemą tenka užnešti / nunešti įstaigos darbuotojams;

7.2.1.5. abiejų poskyrių koridoriuose nėra slenksčių, tačiau nėra ir įtaisytų turėklų, kurie padėtų judėjimo ir / arba regos negalią turintiems asmenims juose judėti savarankiškai;

7.2.1.6. Utenos ekspertiniame skyriuje esančios asmens higienos patalpos nėra pritaikytos asmenų specialiesiems poreikiams: sanitarinių mazgų durys bei patalpos nėra pakankamo pločio, kad į jas būtų galima įvažiuoti neįgaliojo vežimėliu, o tualetuose bei dušuose nėra įrengti ranktūriai.

Pastebėtina, kad 1-ojo skyriaus palatose, kuriose laikomi suimti asmenys, visose palatose įrengti tualetai nėra pritaikyti asmenų su negalia poreikiams;

7.2.1.7. Skyriuje yra tik viena speciali asmenų su fizine negalia poreikiams skirta dušo kėdutė, todėl abiem poskyriams tenka ja dalintis;

7.2.2. Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje nėra įrengtos priežiūrą vykdančio personalo išskvietimo sistemos. Nors nėra atskiro teisės akto, reglamentuojančio tokio tipo įstaigų, kaip Utenos ekspertinis skyrius, įrengimui keliamus reikalavimus, Seimo kontrolieriaus nuomone, Skyriaus 1-ajame poskyryje laikomiems suimtiesiems turi būti užtikrinamos ne blogesnės laikymo sąlygos nei tardymo izoliatoriuose arba teritorinių policijos įstaigų areštinėse. Atsižvelgiant į tai Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje turėtų būti įrengta priežiūrą vykdančio pareigūno išskvietimo sistema. Pastebėtina, kad išskvietimo sistemos įrengimas taip pat padėtų užtikrinti ir asmenų su negalia teises, kurie, esant reikalui ar nutikus nelaimei, galėtų lengviau išsikviesti pagalbą;

7.2.3. *vertinant informacijos pritaikymą asmenims su negalia*: tiriamiesiems asmenims skirta informacija nėra pritaikyta susipažinti asmenims su negalia: informaciniuose stenduose pateikiama informacija nėra pateikiama lengvai suprantama kalba arba atspausdinta regos negalią turinčių gyventojų poreikius atitinkančiu (didesniu) šriftu, stendai pakabinti asmenims su judėjimo negalia nepatogiamame aukštyje.

7.3. Konstatuotina, kad ne visos Utenos ekspertinio skyriaus patalpos bei pateikiama informacija yra pritaikyta asmenų su negalia poreikiams, todėl ribojamas negalią turinčių asmenų savarankiškumas, taip pažeidžiant Neįgaliųjų teisių konvencijos 9 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą neįgaliųjų lygybės su kitais asmenimis fizinės aplinkos, kitų visuomenei prieinamų objektų ar teikiamų paslaugų prieinamumo srityje principą ir kitus šalies įsipareigojimus žmogaus teisių apsaugos srityje.

8. Dėl Apsaugos būrio veiklos, užtikrinant Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugą

8.1. Vadovaujantis Utenos ekspertinio skyriaus nuostata, patvirtintą Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus 2020 m. gruodžio 16 d. įsakymu Nr. 12P-66, 8.1 papunkčiu, 1-ajame poskyryje esančių asmenų, kuriems paskirta stacionari teismo psichiatrinė, psichologinė ekspertizė, apsaugos funkciją, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 23 d. nutarimu Nr. 233 „Dėl suimtų asmenų, kuriems paskirta stacionari psichiatrinė ekspertizė, apsaugos“, pavesta atlikti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai.

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Utenos rajono policijos komisariato Viešosios policijos apsaugos būrio, užtikrinančio Valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugą, nuostatuose, patvirtintuose Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. 552/395¹¹, nustatyta, kad apsaugos būrio pareigūnai užtikrindami Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje laikomų asmenų apsaugą priima ir įkurdina naujai pristatytus asmenis; organizuoja ir kontroliuoja 1-ajame poskyryje laikomų asmenų pasimatymus su giminaičiais ir kitais asmenimis bei žiniasklaidos, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių atstovų lankymąsi 1-ajame poskyryje; priima iš konvojaus pareigūnų ir perduoda konvojaus pareigūnams asmenis; organizuoja 1-ajame poskyryje laikomų asmenų pasivaikščiojimą ir leidimų režimą bei vykdo kitas funkcijas (Nuostatų 6 ir 7 punktai). Dokumente taip pat numatyta, kad Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje pamainą sudaro apsaugos būrio vadovas, budėtojas ir postų pareigūnai, o esant būtinumui – ir budėtojų padėjėjas (Nuostatų 12 punktas).

8.2. Patikrinimo metu nustatyta:

8.2.1. Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje budi tik vienas apsaugos būrio pareigūnas, kas neatitinka Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. 552/395 patvirtintų nuostatų 12 punkto, kuriame nustatyta, kad Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje pamainą sudaro apsaugos būrio vadovas, budėtojas ir postų pareigūnai, o esant būtinumui – ir budėtojų padėjėjas, reikalavimų;

8.2.2. šiuo metu, dėl sumažintų vienoje pamainoje dirbančių policijos pareigūnų skaičiaus, Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato pareigūnų vaidmuo vykdant 1-ojo poskyrio apsaugos funkcijas yra minimalus. Utenos ekspertinio skyriaus darbuotojai išreiškė susirūpinimą tiek savo, tiek tiriamų asmenų saugumu, informavo, kad dėl šios problemos Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos bei Utenos ekspertinis skyrius ne kartą kreipėsi į atsakingas ministerijas, Policijos departamentą;

8.2.3. vizito metu nustatyta, kad Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. spalio 16 d. įsakymu Nr. 552/395 patvirtintuose nuostatuose įtvirtintų funkcijų: priimti ir įkurdinti naujai pristatytus asmenis; organizuoti ir kontroliuoti 1-ajame poskyryje laikomų asmenų pasimatymus su

¹¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. spalio 16 d. įsakymas Nr. 552/395 „Dėl Valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus darbo organizavimo ir Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerijos Utenos rajono policijos komisariato viešosios policijos apsaugos būrio, užtikrinančio valstybinės teismo psichiatrijos ir narkologijos tarnybos prie Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugą, nuostatų patvirtinimo“.

giminaičiais ir kitais asmenimis bei žiniasklaidos, visuomeninių organizacijų, religinių bendruomenių atstovų lankymąsi 1-ajame poskyryje; organizuoti 1-ajame poskyryje laikomų asmenų pasivaikščiojimą ir leidimų režimą, apsaugos būrio pareigūnai nevykdo;

8.2.4. išanalizavus Seimo kontrolieriui pateiktų dokumentų turinį galima daryti išvadą, kad Vidaus reikalų ministerija laikosi pozicijos, jog pagrindas policijos pareigūnams vykdyti šią funkciją nėra numatytas nei Lietuvos Respublikos policijos įstatyme, nei kituose įstatymuose. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2005 m. gruodžio 22 d. valstybinio audito ataskaitoje „Viešojo saugumo užtikrinimas prižiūrime teritorijoje“ Nr. 2040-46P-129 iškėlė abejonę dėl policijos komisariatams priskirtų specializuotų apsaugos funkcijų vykdymo, įskaitant ir Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugos vykdymo, kai joms naudojami viešojo saugumo užtikrinimui skirti ištekliai, tikslingumo¹².

Pateiktuose dokumentuose nurodoma, kad Vidaus reikalų ministerija ne kartą kreipėsi į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministeriją, Lietuvos Respublikos finansų ministeriją, Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją, Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą bei Policijos departamentą prie Vidaus reikalų ministerijos dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. vasario 23 d. nutarimo Nr. 233 „Dėl suimtų asmenų, kuriems paskirta stacionari psichiatrinė ekspertizė, apsaugos“ pripažinimo netekusiu galios ir Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugos funkcijų perdavimo Sveikatos apsaugos ministerijai. Nepavykus pasiekti susitarimo, policija iki minimumo sumažino apsaugą vykdančių policijos pareigūnų skaičių.

Šiuose dokumentuose Vidaus reikalų ministerija nurodo, jog Sveikatos apsaugos ministerija būtų sutikusi perimti Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugos organizavimą, jeigu būtų skirti papildomi biudžeto asignavimai.

8.3. Konstatuotina, kad Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje nėra užtikrinama Skyriaus 1-ajame poskyryje laikomų asmenų apsauga, taip sudarant prielaidas pažeisti Utenos ekspertinio skyriaus tiriamųjų asmenų bei darbuotojų teises bei kilti grėsmei jų sveikatai ir gyvybei.

9. Dėl personalo sudėties ir darbo organizavimo Utenos ekspertiniame skyriuje

9.1. Pagal Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalį, pacientas turi teisę į kokybiškas sveikatos priežiūros paslaugas.

¹² Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2005 m. gruodžio 22 d. valstybinio audito ataskaita „Viešojo saugumo užtikrinimas prižiūrime teritorijoje“ Nr. 2040-46P-129, 13 p., prieinama per: http://www.elibrary.lt/resursai/DB/VK/VK_veiklos_audita/Viesojo_saugumo.pdf.

Pagal Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1991 m. gruodžio 17 d. Rezoliucijos (Nr. 46/119) „Dėl psichinėmis ligomis sergančiųjų teisių apsaugos ir psichinės sveikatos priežiūros sistemos tobulinimo“ 14 principą, psichikos sveikatos priežiūros įstaiga, kaip ir bet kuri kita laisvės apribojimo įstaiga, privalo turėti pakankamus materialinius išteklius, pakankamą kvalifikuoto medicininio personalo ir kitų specialistų skaičių, kuris užtikrintų tinkamą profesionalią priežiūrą.

CPT savo ataskaitoje pažymėjo, kad, neužtikrinus pakankamo kvalifikuoto personalo skaičiaus, būtų apsunkintas paslaugų teikimas pacientams ir, nepaisant personalo pastangų, negalėtų būti užtikrinama tinkama apsauga nuo įvairių rizikingų situacijų ([CPT/Inf(98)12] 42 p).

Svarbu, kad skirtingų sričių psichiatrijos specialistai ir slaugos personalas reguliariai susitiktų ir dirbtų komandoje, nes toks darbo organizavimo principas padeda atpažinti, aptarti ir spręsti kasdienes problemas, formuluoti užduotis ir jas tinkamai vykdyti, o tokios galimybės nebuvimas gali būti nusivylimo ir priešiško tarp personalo narių priežastis ([CPT/Inf(98)12] 45 p). Išorinės paskatos ir pagalba yra būtini siekiant užtikrinti, kad psichiatrinių ligoninių personalas netaptų per daug izoliuotas, todėl pageidautina, jog personalui būtų pasiūlytos kvalifikacijos kėlimo už gydymo įstaigos ribų galimybės ([CPT/Inf(98)12] 46 p).

Utenos ekspertiniame skyriuje teismo ekspertų darbo krūvio apimtys nustatomos vadovaujantis VTPT direktoriaus 2014 m. gruodžio 15 d. įsakymu Nr. 12P-51 „Dėl teismo ekspertų darbo krūvio nustatymo“. Šiame įsakyme nustatyta, kad teismo psichiatras ekspertas, teismo psichologas ekspertas, dirbantis 1,0 pareigybės darbo krūviu ambulatoriniame skyriuje, per mėnesį atlieka 8 teismo ekspertizes; teismo vaikų ir paauglių psichiatras ekspertas, teismo vaikų ir paauglių psichologas ekspertas, dirbantis 1,0 pareigybės darbo krūviu ambulatoriniame skyriuje, per mėnesį atlieka 6 teismo ekspertizes; teismo psichologo eksperto, teismo vaikų ir paauglių psichologo eksperto, dirbančio 1,0 pareigybės darbo krūviu, tiek ambulatoriniame skyriuje, tiek stacionariniame skyriuje darbo krūvis skaičiuojamas pagal koeficientus prilyginant psichologijos ekspertizę – 1, psichologinį tyrimą kompleksinėje teismo psichiatrijos-teismo psichologijos ekspertizėje – 0,75, psichologijos tyrimą paprastoje teismo psichiatrijos ekspertizėje – 0,5; teismo eksperto darbo laikas, skirtas 8 specialisto išvadų paruošimui iš medicininių dokumentų, atitinka 1 teismo ekspertizę; teismo eksperto darbo laikas, skirtas 2 specialisto išvadų paruošimui, tiriant asmens psichikos būseną, atitinka 1 teismo ekspertizę; teismo eksperto dalyvavimas teismo posėdyje prilyginamas 0,5 teismo ekspertizės.

9.2. Patikrinimo metu nustatyta:

9.2.1. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės Utenos ekspertiniame skyriuje 0,25 pareigybės darbo krūviu dirbantis teismo psichiatras ekspertas ambulatoriniame skyriuje per mėnesį

atliko vidutiniškai 1,5 teismo ekspertizės. Teismo psichologas ekspertas nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės ambulatoriniame skyriuje atliko 37 psichologinius tyrimus;

9.2.2. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės teismo psichiatras ekspertas, dirbantis 1,0 pareigybės darbo krūviu stacionariniame skyriuje, per mėnesį atliko vidutiniškai 5,8 teismo ekspertizės. Teismo psichologas ekspertas tuo pačiu laikotarpiu per mėnesį atliko vidutiniškai 5,5 psichologinio tyrimo;

9.2.3. teismo psichiatras ekspertas, teismo psichologas ekspertas, dirbantis 1,0 pareigybės, pateikė vidutiniškai 4,5 specialisto išvados iš medicininių dokumentų;

9.2.4. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės teismo psichiatras ekspertas per mėnesį paruošė vidutiniškai 0,04 specialisto išvados dėl asmens psichikos būsenos ištyrimo;

9.2.5. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės teismo psichiatras ekspertas dalyvavo vidutiniškai 2,4 teismo posėdžio per mėnesį, teismo psichologas ekspertas dalyvavo vidutiniškai 0,48 teismo posėdžio per mėnesį;

9.2.6. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės Utenos ekspertiniame skyriuje buvo atlikta 39 ambulatorinės ir 133 stacionarinės teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizės;

9.2.7. 2020 m. Utenos ekspertiniame skyriuje buvo gautos 28 teismo nutartys dėl ambulatorinių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo, 3 teismo nutartys „persikėlė“ į 2020 metus iš 2019 metų gruodžio. 2020 metais Utenos ekspertiniame skyriuje buvo gauta 101 teismo nutartis dėl stacionarių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo, 18 teismo nutarčių iš 2019 m. lapkričio-gruodžio „persikėlė“ į 2020 m. 2021 m. sausio–gegužės laikotarpiu buvo gauta 11 teismo nutarčių dėl ambulatorinių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo, 4 teismo nutartys „persikėlė“ iš 2020 m. gruodžio. Utenos ekspertiniame skyriuje 2021 m. sausio–gegužės laikotarpiu buvo gautos 45 teismo nutartys dėl stacionarių teismo psichiatrijos, teismo psichologijos ekspertizių atlikimo, 28 teismo nutartys „persikėlė“ iš 2020 m. lapkričio–gruodžio mėnesių;

9.2.8. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės ambulatoriniame ir stacionariniame skyriuose atlikta iš viso 172 teismo psichiatrijos ekspertizės; 168 psichologiniai tyrimai; parengta 133 specialisto išvados iš medicininių dokumentų; 1 specialisto išvada su psichikos būsenos tyrimu; dalyvauta 99 teismo posėdžiuose;

9.2.9. nuo 2020 m. sausio iki 2021 m. gegužės psichiatras ekspertas vidutiniškai kas mėnesį atliko 9,08 ekspertizes. Įvertinus psichiatro eksperto užimamas pareigas ambulatoriniame bei stacionariame skyriuose, eksperto psichiatro per mėnesį atliekamų ekspertizių skaičius neturėtų viršyti 7 teismo ekspertizių (žr. Ataskaitos 9.1 punktą);

9.2.10. Utenos ekspertinio skyriaus viršininko etatas (1,0) yra neužimtas¹³. Skyriaus viršininko pareigas nuo 2018 m. laikinai eina vyresnioji teismo medicinos ekspertė, kuri, be tiesioginių pareigų, atlieka ir administracinį darbą;

9.2.11. Utenos ekspertiniame skyriuje yra neužimti 9 etatai, iš kurių 8 etatai būtini skyriaus numatytoms funkcijoms atlikti: vyresnysis teismo psichiatras ekspertas (1 etatas), teismo psichiatras ekspertas (3 etatai), socialinis darbuotojas (1 etatas), psichikos sveikatos slaugytojas (2 etatai), sanitaras (1 etatas).

Utenos ekspertiniame skyriuje dirba tik du psichiatrai ekspertai: vyresnysis teismo psichiatras ekspertas ir teismo psichiatras ekspertas. Utenos ekspertinio skyriaus administracijos teigimu, daug metų patiriamas psichiatrų ekspertų trūkumas, nes į ekspertų komisiją ekspertizei atlikti turi būti įtraukti bent du psichiatrai ekspertai, todėl, vienam iš Utenos ekspertiniame skyriuje dirbančių psichiatrų ekspertų laikinai nedirbant (dėl ligos, atostogų metu ir pan.), ekspertų komisija negali būti sudaryta. Be to, vienas iš šių ekspertų, vyresnysis teismo psichiatras ekspertas, taip pat laikinai eina ir Utenos ekspertinio skyriaus viršininko pareigas. Nors patiriamas didelis darbo krūvis ir psichiatrų ekspertų trūkumas, VTPT konkurso Utenos ekspertiniame skyriaus viršininko pareigoms užimti neinicijuoja, papildomi psichiatrai ekspertai nėra priimami;

9.2.12. administracijos teigimu, dėl teismo psichiatrų ekspertų trūkumo ir būtinybės atsižvelgti į dirbančių teismo psichiatrų, teismo psichologų ekspertų darbo krūvį susidaro eilės teismo skirtoms stacionarioms teismo psichiatrinėms ekspertizėms atlikti;

9.2.13. visuotiniai darbuotojų susirinkimai Lietuvoje paskelbto karantino laikotarpiu dėl epidemiologinės situacijos nebuvo organizuojami;

9.2.14. dėl epidemiologinės situacijos 2020–2021 metais darbuotojai nedalyvavo mokymuose bendravimo ir elgesio su tiriamaisiais asmenimis standartų laikymosi, žmogaus teisių užtikrinimo ir kt. panašiomis temomis. Paskutinį kartą sanitarai ir slaugytojai kvalifikaciją agresyvaus ir smurtinio elgesio valdymo srityje kėlė 2018 m.

9.3. Konstatuotina, kad Utenos ekspertiniame skyriuje teismo ekspertų darbo krūvis viršija nustatytąjį, dėl teismo ekspertų darbo krūvio perviršio susidaro eilės teismo skirtoms stacionarioms teismo psichiatrinėms ekspertizėms atlikti, 2020–2021 metais šio skyriaus darbuotojams nesudarytos sąlygos kelti profesinę kvalifikaciją, taip sukeliant riziką pažeisti darbuotojų bei asmenų, laukiančių teismo ekspertizės, teises.

¹³ Utenos ekspertinio skyriaus etatų sąrašas, patvirtintas VTPT direktoriaus 2018 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. 13P-79.

III. IŠVADOS

10. Apibendrinęs patikrinimų metu nustatytas ir šios ataskaitos II dalyje nurodytas aplinkybes, susijusias su tiriamųjų teisių ir tinkamų jų laikymo sąlygų užtikrinimu Utenos ekspertiniame skyriuje, bei atsižvelgęs į I dalyje nurodytą teisinį reguliavimą, tarptautinius standartus žmogaus teisių srityje, ir į tai, kad:

10.1. Utenos ekspertiniame skyriuje nėra tiriamiesiems bei jų artimiesiems skirtos informacinės lentos, kurioje būtų skelbiama suprantamai bei aiškiai suformuluota informacija apie šiame padalinyje taikomas vidaus tvarkos taisykles, tiriamųjų teises ir pareigas, tiriamųjų teises ginančias organizacijas, nacionalinę kankinimų prevencijos (žmogaus teisių) instituciją bei kita aktuali informacija, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad kyla asmenų teisės į informaciją pažeidimo Utenos ekspertiniame skyriuje rizika;

10.2. Utenos ekspertiniame skyriuje tiriamiesiems ir jų artimiesiems trūksta fiziškai prieinamos informacijos apie Utenos ekspertiniame skyriuje galiojančią kreipimusi pateikimo tvarką, taip pat apie VTPT sudarytą Etikos komisiją bei jos funkcijas, Etikos kodekso turinį, poskyriuose nėra užtikrinama anoniminio kreipimosi pateikimo galimybė, ne visi tiriamųjų kreipimaisi yra registruojami atitinkamame dokumentų registre teisės aktuose nustatyta tvarka, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad tiriamųjų teisė skųstis ir teikti kreipimusis nėra tinkamai užtikrinama;

10.3. tiriamiesiems ir jų artimiesiems trūksta fiziškai prieinamos informacijos apie Utenos ekspertiniame skyriuje galiojančią kreipimusi pateikimo tvarką, taip pat apie VTPT sudarytą Etikos komisiją bei jos funkcijas, Etikos kodekso turinį; poskyriuose nėra užtikrinama anoniminio kreipimosi pateikimo galimybė, ne visi tiriamųjų kreipimaisi yra registruojami atitinkamame dokumentų registre teisės aktuose nustatyta tvarka, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad fizinio suvaržymo priemonių taikymo Utenos ekspertiniame skyriuje praktika tobulintina, siekiant užtikrinti tiriamųjų ir darbuotojų saugumą bei išvengti žmogaus teisių laisvių pažeidimų rizikos;

10.4. Utenos ekspertiniame skyriuje nėra užtikrinamos tiriamiesiems asmenims tinkamos materialinės sąlygos, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra pažeidžiamas asmenų privatumas bei orumas, kas Utenos ekspertiniame skyriuje sudaro prielaidas nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui su asmenimis;

10.5. Utenos ekspertiniame skyriuje nėra užtikrinamas visiškasis aplinkos ir informacijos pritaikymas asmenims su negalia, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra pažeidžiamas asmenų, turinčių negalią, orumas bei nėra užtikrinamas aukščiausias įmanomas šių asmenų autonomijos, judėjimo laisvės ir saugumo standartas;

10.6. Utenos ekspertinio skyriaus 1-ajame poskyryje nėra užtikrinama tinkama tiriamųjų asmenų apsauga, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra pažeidžiamos tiriamųjų asmenų bei šio poskyrio darbuotojų teisės bei kyla grėsmė jų sveikatai ir gyvybei;

10.7. Utenos ekspertiniame skyriuje teismo ekspertų darbo krūvis viršija nustatytąjį, o dėl teismo ekspertų darbo krūvio perviršio susidaro eilės teismo skirtoms stacionarioms teismo psichiatrinėms ekspertizėms atlikti, šio skyriaus darbuotojams nesudarytos tinkamos sąlygos nuolat kelti profesinę kvalifikaciją, Seimo kontrolierius prieina prie išvados, kad yra sudaromos prielaidos pažeisti darbuotojų bei asmenų, laukiančių teismo ekspertizių, teises.

IV. REKOMENDACIJOS

11. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Lietuvos Respublikos Ministrėi Pirmininkei Ingridai Šimonytei** rekomenduoja inicijuoti atsakingų ministerijų dialogą, kad nedelsiant būtų išspręsta ilgametė Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Utenos ekspertinio skyriaus 1-ojo poskyrio apsaugos problema bei užtikrinta jame laikomų tiriamųjų asmenų ir šio skyriaus darbuotojų teisė į saugumą.

12. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministrui Arūnui Dulkiui** rekomenduoja imtis priemonių, kad būtų organizuojami konkursai į biudžetinės įstaigos Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos direktoriaus bei šios įstaigos Utenos ekspertinio skyriaus viršininko pareigas.

13. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į patikrinimų metu nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 4 dalies 7 punktu ir 6 dalimi, **biudžetinės įstaigos Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos Respublikinio teismo psichiatrijos skyriaus teismo psichiatrei ekspertei, laikinai vykdančiai direktoriaus funkcijas, Vaivai Martinkienei ir šios įstaigos Utenos ekspertinio skyriaus vyresniajai teismo psichiatrei ekspertei, laikinai vykdančiai viršininko funkcijas, Jolantai Didžiokienei** rekomenduoja imtis priemonių, kad:

13.1. būtų užtikrintas tiriamiesiems (jų artimiesiems) suprantamai ir aiškiai pateikiamos, lengvai fiziškai pasiekiamos informacijos apie poskyrių vidaus tvarkos taisykles, jose nurodytas

tiriamųjų teises ir pareigas, kreipimūsi pateikimo ir jų nagrinėjimo tvarką, Etikos komisiją, žmogaus teises ginančias organizacijas, nacionalinę kankinimų prevencijos (žmogaus teisių) instituciją prieinamumas (tam skirtose informacinėse lentose ir (arba) kitais būdais);

13.2. aktualūs poskyrių vidaus tvarkos taisyklių pakeitimai lietuviškai nesuprantamiems asmenims būtų prieinami anglų bei rusų kalbomis;

13.3. poskyrių vidaus tvarkos taisyklėse būtų numatyta galimybė tiriamiesiems (jų artimiesiems) kreiptis į įstaigos Etikos komisiją dėl Utenos ekspertinio skyriaus darbuotojų galimai netinkamo elgesio bei užtikrinti, kad tiriamieji (jų artimieji) būtų tinkamai supažindinti su Etikos komisijos veikla;

13.4. būtų užtikrintos tiriamųjų galimybės pateikti anoniminius skundus, prašymus, atsiliepimus (nuošaliuose, darbuotojų nuolat nestebimose vietose įrengiant tam skirtas anoniminių kreipimūsi pateikimo dėžutes) ir jie būtų supažindinti su šios galimybės realizavimo tvarka;

13.5. būtų užtikrinta, kad visi tiriamųjų kreipimaisi būtų registruojami atitinkamame dokumentų registre, laikantis Lietuvos vyriausiojo archyvaro išleistų teisės aktų, reglamentuojančių dokumentų valdymą, reikalavimų;

13.6. Utenos ekspertiniame skyriuje taikomose Fizinio suvaržymo priemonių naudojimo taisyklėse būtų numatyta, jog, prieš taikant fizinio suvaržymo priemones tiriamajam nuraminti ir apsaugoti jį nuo galimos žalos savo sveikatai ar gyvybei ir (arba) kitus asmenis nuo galimos žalos jų sveikatai, gyvybei ir (arba) turtui ir (arba) Utenos ekspertinio skyriaus turtą nuo galimos padaryti žalos, turi būti išnaudotos kitos priemonės, jeigu jos prieinamos (žodiniai metodai ir kt.);

13.7. būtų naudojamos tik teisės aktuose nustatytus reikalavimus atitinkančios specialios fizinio suvaržymo priemonės;

13.8. patalpose, kuriose taikomos suvaržymo priemonės, esantys baldai ir daiktai būtų pritvirtinti, neturėtų aštrių kampų ir kitų detalių, keliančių riziką tiriamiesiems susižeisti arba sužeisti kitus;

13.9. patalpose, kuriose taikomos suvaržymo priemonės, būtų pakabinti laikrodžiai, kad tiriamieji galėtų stebėti jiems taikomo fizinio suvaržymo trukmę;

13.10. siekiant užtikrinti tiriamųjų, kuriems taikomos fizinio suvaržymo priemonės, privatumą ir pagarbą jų orumui, būtų užtikrinta, jog pašaliniai asmenys negalėtų stebėti asmens, kuriam yra taikomas fizinis suvaržymas;

13.11. darbuotojų kvalifikacija agresyvaus ir smurtinio elgesio profesionalaus valdymo srityse būtų keliama nuolat (kasmet), o nesant galimybėms Utenos ekspertinio skyriaus darbuotojams organizuoti kontaktinius mokymus jie būtų organizuojami nuotoliniu būdu;

13.12. būtų užtikrinti diferencijuoti valgiaraščiai, atsižvelgiant į tiriamųjų fiziologines savybes, poreikius, medicininės indikacijas, būtų numatyti specialūs valgiaraščiai nepilnamečiams, nėščioms bei žindančioms moterims;

13.13. valgio metu tiriamiesiems būtų suteikta galimybė naudotis ne tik šaukštais, šalia patiekto maisto padedant peilį ir šakutę;

13.14. būtų užtikrintas tiriamųjų maitinimo organizavimui reikalingas inventorių, stalų, kėdės ir, esant galimybei, sudarytos sąlygos tiriamiesiems valgyti ne palatose, o specialioje, tam pritaikytoje, patalpoje;

13.15. tiriamiesiems būtų užtikrinti drabužiai, suteikiant jiems ne tik miegui skirtas pižamas, bet ir sudarant galimybę turėti kasdienę aprangą, kuri ugdytų tiriamųjų savigarbos bei autonomijos jauseną;

13.16. tiriamiesiems būtų užtikrinti pasivaikščiavimams lauke tinkami drabužiai, įskaitant ir avalynę;

13.17. būtų užtikrinta, kad nuteistiesiems suteikti drabužiai (įskaitant ir apatinius drabužius) tiriamųjų Utenos ekspertiniame skyriuje praleidžiamo laikotarpio metu nebūtų naudojami visų bendrai, o būtų individualizuojami;

13.18. naujai atvykusiems tiriamiesiems būtų išduodami jiems reikalingų būtiniausių higienos priemonių paketai;

13.19. tiek Utenos ekspertinio skyriaus 1-ame, tiek 2-ame poskyriuose esančiose dušo patalpose būtų užtikrintas tiriamųjų privatumas;

13.20. 1-ame poskyryje įrengti sanitariniai mazgai būtų įrengti vadovaujantis aktualiomis teisės aktų nuostatomis, užtikrinant nuteistųjų privatumą;

13.21. būtų užtikrintas Utenos ekspertiniame skyriuje esančių palatų aprūpinimas reikalingu inventorių taip, kad kiekvienam tiriamajam būtų suteikta lova, spintelė, palatoje būtų stalai, kėdės, drabužių kabyklos;

13.22. visi Utenos ekspertiniame skyriuje esantys čiužiniai būtų aptraukti neperšlampama medžiaga;

13.23. Utenos ekspertiniame skyriuje esantys baldai būtų pritvirtinti prie sienų arba grindų;

13.24. 1-ojo poskyrio pasivaikščiavimo kiemelis būtų pritaikytas asmenų su negalia poreikiams: įrengtas bent vienas suoliukas, pritaikyta aplinka ir kt.;

13.25. pagrindinis Utenos ekspertinio skyriaus įėjimas, kuris kartu yra ir įėjimas į šio skyriaus 2-ąjį poskyrį, bei įėjimai į atvykusių suimtųjų asmenų priėmimo bei 1-ojo poskyrio patalpas būtų pritaikyti asmenų turinčių judėjimo negalią poreikiams (įrengtos specialios nuovažos nuo

bortelių; būtų įrengtas ir veiktų keltuvas į antrą aukštą 2-ajame poskyryje; užtikrinamas orus asmenų su negalia patekimas į visas Utenos ekspertinio skyriaus patalpas);

13.26. Utenos ekspertiniame skyriuje esančių įėjimų ir viduje esančių laiptų apatinės ir viršutinės pakopos būtų pažymėtos ir atitiktų regos negalią turinčių asmenų poreikius;

13.27. per visą poskyrių koridorių ilgį būtų įtaisyti asmenų su judėjimo ir / arba regos negalia poreikius atitinkantys turėklai;

13.28. sanitariniai mazgai būtų pritaikyti asmenų su negalia poreikiams;

13.29. visa informacija tiriamiesiems asmenims būtų pateikiama lengvai suprantama kalba bei atspausdinta regos negalią turinčių asmenų poreikius atitinkančiu šriftu.

13.30. būtų užpildyti būtini Utenos ekspertiniame skyriuje numatytoms funkcijoms atlikti laisvi etatai;

13.31. Utenos ekspertiniame skyriuje teismo ekspertų darbo krūvis neviršytų nustatytojo;

13.32. Utenos ekspertiniame skyriaus darbuotojams būtų sudaromos sąlygos nuolat kelti profesinę kvalifikaciją, mokymus bendravimo ir elgesio su tiriamaisiais asmenimis standartų laikymosi, žmogaus teisių užtikrinimo ir kt. panašiomis temomis organizuojant bent jau nuotoliniu būdu.

14. Vadovaujantis Seimo kontrolierių įstatymo 19¹ straipsnio 6 dalimi, šios ataskaitos IV skyriuje įvardytos institucijos privalo išnagrinėti Seimo kontrolieriaus joms skirtas rekomendacijas bei konsultuotis su Seimo kontrolieriais dėl rekomendacijų galimų įgyvendinimo priemonių.

Informacija apie rekomendacijų išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui pateikiama vadovaujantis Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalimi nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo rekomendacijų gavimo dienos.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas